

הל' תערובות סי' לו ע"פ המנחת יעקב, ועע"ש [וכן העיר בשו"ת עין יצחק אהע"ז סי' סז ענף ו סוף אות לן]. וע"ע כתיב למאור, ולהחיד"א בפתח עיניים כאן]. ועי' להלן.

'בדרבנן עבדינן מעשה והדר מותבינן תיובתא' - כתב נתיבות המשפט (חו"מ סי' רלד, משה"א ביאורים ס"ק ג): אפשר אף דבאיסורי תורה אפי' אוכלן בשוגג צריך כפרה ותשובה להגן על היסורין, - מ"מ באיסור דרבנן א"צ שום כפרה, וכאילו לא עבר דמי. תדע דהא אמרינן בעירובין 'בדרבנן עבדינן עובדא והדר מותבינן תיובתא', ואילו היה נענש על השוגג היאך היו מניחין לו לעבור ולקבל עונש? אלא ודאי דאינו ענוש כלל על השוגג באיסור דרבנן, והרי הוא להאוכל כאילו אכל כשירה ולנהנה כאילו נהנה מן הכשירה וכו'. עכ"ל. והאחרונים דנו רבות בראיתו זו ובעצם דבריו, ורובם חלקו על דבריו (עי' לעיל בדברי תרומת הדשן והרדב"ז דכל הסברא כאן היא משום כיון ששאלו את הרב וחשב וענה, ודאי שענה כהלכה, ותלינן דהתלמיד הוא הטועה [ובאמת כאן ענו לאביי שרבה עשה כיאות], אבל אם הרב עומד להכשל באכילת דבר דרבנן או בעשייתו וכדו' - ודאי יש לעוצרו וכמש"כ תרוה"ד הנ"ל. וכ"כ מהר"ם בן חביב בספרו יום תרועה [ר"ה כט ע"ב] דסוגיין בכשאין התלמיד בטוח שיש לו תיובתא מעליתא. וכן הגרי"א"ס בשו"ת עין יצחק [אהע"ז סי' סז ענף ו או' לה-לן] דחה ע"פ דברי הרדב"ז הנ"ל את ראית הנתיבות מסוגיין. ועי' אור שמח פ"א מהל' גירושין הי"ז שחלק על דברי נתיבות המשפט הנ"ל וכתב דדבריו תמוהים. ועי' מקורות רבים ועצומים לכל נידון זה בשו"ת יביע אומר ח"א יו"ד סי' ד אות ד וסי' יד או' ח-יד, ובהסכמת הגרצ"פ פראנק לשו"ת חזון עובדיה ח"א ובהערת הגהמ"ח שם).

דף סח

'מבואה דאית ביה תרי גברי רברבי כרבנן, לא ליהוי ביה לא עירוב ולא שיתוף?' - מכאן למד המרדכי (סי' תקטו) דמצוה לחזר אחר עירובי חצירות. וכן כתב הגהמ"י בשם התוספות (ולא נמצא בפנינו) והוסיפו: וטעמא רבה איכא, דלא ליתי לידי איסור לאפוקי ולעילוי מבתים לחצירות ולמבוי. עכ"ל (והובא בבית יוסף ריש סי' שצה). וכ"כ האגודה (כאן): מכאן משמע דמצוה לעשות עירוב. עכ"ל. וכ"כ הרשב"ץ (בתש" ח"ב סי' לז): ח"ו שיהיה חשש עבירה בתקוני מבואות לת"ח, אבל הזריז בזה ה"ז משובח, אדרבה הם תמהים בגמ' על מי שאפשר לו לתקן ואינו מתקן, דאמרי' בפ' הדר (סח ע"א) וכו' מבואה דדיירין בה תרי גברי רברבי כרבנן וכו'. אנא טרידנא בגרסאי וכו'. ונראה מכאן שאלמלא טרדת הגירסא, דרך ת"ח הוא לתקן, ומי שלבו נוקפו בזה - הדיוטות גמורה היא או מינות נזרקה בו. וזכות גדולה היא למתקן וכו'. עכ"ל (וצוין בברכ"י סי' שסג ס"ק ב, ובכה"ח שם ס"ק כד). וכ"כ הטוש"ע (הטור ריש סי' שצה, והשו"ע שם וסי' שסו סעי' יג): מצוה לחזר בין אחר עירובי חצירות בין אחר שיתופי מבואות. ע"כ. וכתב הב"ח (ריש סי' שצה): דאע"ג דמערבין ומשתתפין גם לדבר הרשות, אבל מצוה לחזר אחריהם כדי שלא יגיעו לידי איסור, משא"כ עירובי תחומין דמערבין רק לדבר מצוה, אין מצוה לחזר אחריה, דאדרבה יכול להכשל על ידו להמשיך מחוץ לתחום, אלא דכדי לקיים את המצוה שהולך למענה - מותר לו לערב. עכ"ד. והלבוש (סי' שסו סעי' יג) כשהעתיק את דברי הטוש"ע הוסיף תיבת 'דרבנן', וכתב: מצוה דרבנן לחזר אחר עירובי חצירות וכו'. עכ"ל. ומשמע לכאורה דהיא ממש מצות חכמים כחלק מתקנתם בעצם דין העירוב. אמנם התוספת שבת (סי' שסו ס"ק לח) כתב דאינו מצוה ממש אלא זהירות בעלמא. ועי' בתש" חתם סופר (או"ח סי' צט) שהזהיר מאד לכל קהל ישראל לתקן מבואותיהם בצורת הפתח או בשאר תיקונים, כדי שלא יכשלו רוב המון עם בהוצאה מרשות לרשות בשבת קודש, ושהדבר מוטל על הרב החשוב שבעיר. יעו"ש באורך (וע"ע גליוני הש"ס כאן). וע"ע בשו"ת הר הכרמל (או"ח סי' יח) שכתב שראוי בכל עיר להעמיד על זה תלמיד חכם אחד או שניים, שילכו בכל ערב שבת קודם הכנסת שבת לפקח על עסקי עירובין, וגם עי"כ יוודע אם נפסק קודם שבת או בשבת, יעו"ש (כה"ח סי' שסו ס"ק קכג בשם ארחות חיים [אחרון] סי' שסג ס"ק כא). והרב האר"י ז"ל היה נזהר לקיים מצוה זו בכל ערב שבת, שלא כאותם הנוהגים לעשותה משנה לשנה וכיו"ב. והיה מערב בכל ער"ש שני מיני עירובין, עירובי חצירות על לחם אחד, ושיתופי מבואות על לחם שני וכו' (שער הכוונות סב ע"ד, כה"ח סי' שסו ס"ק קכד). ואין ראוי לתלמיד חכם לדור במבוי וחצר שאינם מעורבין (ריטב"א, כה"ח שם, ועי' מנחת ישראל דף נב ע"ד). והמתעקש ומונע מלהעמיד עירוב הוא מחטיא רבים ועתיד ליתן את הדין (שו"ת אבני נזר סי' רסו). וכופין בני מבוי זה את זה לעשות לחי וקורה למבוי (גמרא להלן פ סוע"א [עמשנ"כ שם], תוספתא ב"מ פ"א ה"ט, רי"ף בבא בתרא ה ע"א, רא"ש ב"ב פ"א סי' כג, טוש"ע חו"מ ריש סי' קסב [ועי' שו"ת משאת בנימין סי' ד]).

וע"ע באריכות בשו"ת משנה הלכות (ח"ח סי' סד-סט, כג, קמא-קנ ועוד), מנחת ישראל דף קא ע"ד, נתיבות שבת (פכ"ו סעי' ג הע' ו), שו"ת הר צבי (או"ח ח"ב סוס"י כב וסי' כד).

'תונבא בעלמא הוא דנקט לה' - עי' מגדים חדשים.

(ע"ב) 'צדוקי הרי הוא כנכרי, ורבן גמליאל אומר צדוקי אינו כנכרי' - יש שפסקו כתנא קמא דצדוקי כנכרי (מהר"ם מרוטנבורג פסקי עירובין סי' קנו, מרדכי סי' תקטז). ורוב הפוסקים פסקו כרבן גמליאל דצדוקי אינו כנכרי, ומבטל רשות (רמב"ם פ"ב מהל' עירובין ה"ז, רא"ש סי' יג, טוש"ע סי' שפה סעי' א), אך להשתתף בעירוב אינו יכול, כיון שאינו מודה בעירוב (רמב"ם שם) וחייב עכ"פ לבטל רשותו (משנ"ב שם ס"ק ב, וע"ש ממשמעות הרמב"ם דבכל מי שאינו מודה אפי' בעירוב בלבד - ג"כ דינא הכי, ושכ"כ הגאון יעקב).

אמנם בזמן הזה שצדוקים מזלזלים בדברי חז"ל ועוברים עליהם אף בפרהסיא, יש מקום לומר דדינם כנכרים (בית יוסף סי' שפה מדיוק הראשונים [תוס', רא"ש, ריטב"א, שלטי גבורים בשם ריא"ז] שכתבו דמה שהצדוקים נחשבים כישראל ויותר טובים ממחללי שבתות במידי דרבנן [ע"י להלן], - היינו משום דשומרים על דרבנן מפני שיראים מן החכמים [ע"י גמ' נדה לג ע"ב]. ואמנם בתו"ש ס"ק א הקשה דהא עכ"פ אינם מאמינים בדברי חז"ל, והב"י יו"ד סי' קיט כתב בשם תש' הרשב"א דכל שאינו מאמין בדברי חז"ל דדינו כגוי גמור. אמנם ע"י שו"ת מהר"י אסאד יו"ד סי' נ שכתב שרק מי שאינו מאמין בדברי חז"ל בודון לבו ומלגלג על דברי חכמים נקרא אפיקורס ומין, אך מי שלבו אנסו בטעות אין דינו כאפיקורס. ע"י ילקוט הגרשוני ס"ק ג, הגהות והערות על הטור השלם אות ד. אך עכ"פ לדידהו הצדוקים בזה"ז כיון שמחללים שבת בפרהסיא, א"כ אין את התירוץ של הראשונים הנ"ל, ודינם כנכרים. וכ"כ כה"ח סי' שפה ס"ק ב שמשמע בשו"ת רבי בצלאל אשכנזי ובשו"ת המבי"ט, וכן הסכימו הש"ך ופר"ח ביו"ד סי' ב, וא"ר ס"ק ב. ואמנם הבית יוסף כאן כתב דברמב"ם לא ברירא זה, ויתכן שאינם כנכרי שהרי מנהג אבותיהם בידם, והווי מזיד דידהו כאנוס. ובשו"ע שם סעי' א כתב בפשיטות שצדוקי הריהו כישראל. והמשנ"ב [שם ס"ק א ובשעה"צ אות ב] פסק דאם הצדוקי מחלל שבת במידי דרבנן בפרהסיא - חשיב נכרי, כתי' הראשונים דצדוקים בזמן שמרו מילי דרבנן מחמת יראה, ודלא כדברי הב"י דכאנוסים חשיבי, ותמה על הב"י מדברי הרמב"ם, ועוד דגם אם נאמר כדברי הב"י דכאנוסים חשיבי [ע"י יו"ד סי' קנט סעי' ג ובש"ך שם], הרי כאן אכתי שייך הטעם שמא ילמד ממעשיו בדיוק כמו לגבי גוי, ושפיר שייך לאסור לכו"ע. עכ"ד. והחזו"א [או"ח סי' פז (כג) ס"ק יד, ויו"ד סי' א ס"ק ו] דחה דבריו, דכל דברי הפוסקים הם על הצדוקים שהיו בזמן התלמוד, שהם ודאי מזידין היו, וכן אפשר שהצדוקים בסוף זמן הגאונים מזידין היו, אך דברי הב"י הם על הצדוקים דשכיחי גבן, שעליהם שייך לדון שהם כאנוסים לפי שמנהג אבותיהם בידיהם [ע"י להלן בגדר תינוק שנשבה]. ומה שטען המשנ"ב שסוף סוף שייך שלא ילמוד ממעשיהם, - אין זו טענה, דלא אמרו חכמים אלא במי שדינו כנכרי, ולא בכל מתנהג בדרך עקש. עכ"ד החזו"א).

דף סט

'כאן במומר לחלל שבתות בפרהסיא' - כתבו הראשונים מדלא תירצו בגמרא 'כאן במומר לחלל שבתות בדאורייתא, כאן במומר לחלל שבתות בדרבנן' משמע דאף מומר לחלל שבתות בדרבנן חשיב כנכרי (משמעות רש"י, תוספות, ריטב"א, אור זרוע, רא"ש סי' יד, מרדכי סי' תקטז, טור סי' שפה. אמנם משמעות הבית יוסף סי' שפה דברמב"ם לא ברירא, אך בשו"ע שם סעי' ג פסק בפשיטות דחשיב מחלל שבת. וע"י בביאור הלכה סי' שפה דיש להסתפק באיסור מוקצה, והתפארת ישראל החמיר, רצ"ע).

האחרונים דנו אם מומר לחלל שבתות בפרהסיא נחשב כנכרי גם לקולא, - לענין שיועיל לשכור ממנו בפחות משה פרוטה (ע"י קרבן נתנאל פ"ו סי' יג אות מ, תו"ש סי' שפה ס"ק ד, ישועות יעקב שם ס"ק ב, שו"ת שאילת דוד סי' ה, חזון איש סי' פב ס"ק טו) ולענין שלא יאסור א"כ יש שם שני ישראלים (ע"י קרבן נתנאל שם. ובחידושי רעק"א בשם אבן העוור כתב דלחומרא דינו כישראל, ואוסר אף במקום ישראל יחידי, אך סיים הרעק"א דעכ"פ ממה נפשך יועיל ביטול, דאם הוי כגוי - א"כ לא אוסר כשיש רק ישראל אחד, ואם הוי כישראל - מועיל ביטול. ובחיי אדם מסתפק בזה. אך כמה אחרונים חולקים וסוברים שנקרא כנכרי גמור ואינו אוסר אלא במקום שני ישראלים, ע"י שו"ת תשורת שי סי' שיא, שו"ת מהר"ש ח"ג סי' קט. וע"ע בנתיבות שבת פל"ו סעי' כה ובהע' צד).

'מומר לחלל שבתות בפרהסיא' - דוקא כשרגיל בעוון זה, אבל אם חילל שבת בחד זימנא בפרהסיא - יש אומרים דלא חשיב מומר (תוספות, ריטב"א, הגהמ"י, ט"ז יו"ד סי' יא, מג"א כאן), ויש אומרים דאעפ"כ חשיב מומר (רש"י, ש"ך יו"ד סי' ב, כה"ח סי' שפה ס"ק ז-ח אך סיים בשם מחצה"ש דיתכן דלגבי עירוב אזלינן להקל, ושכ"פ הגר"ז סעי' ג, חיי אדם כלל עה אות כו).